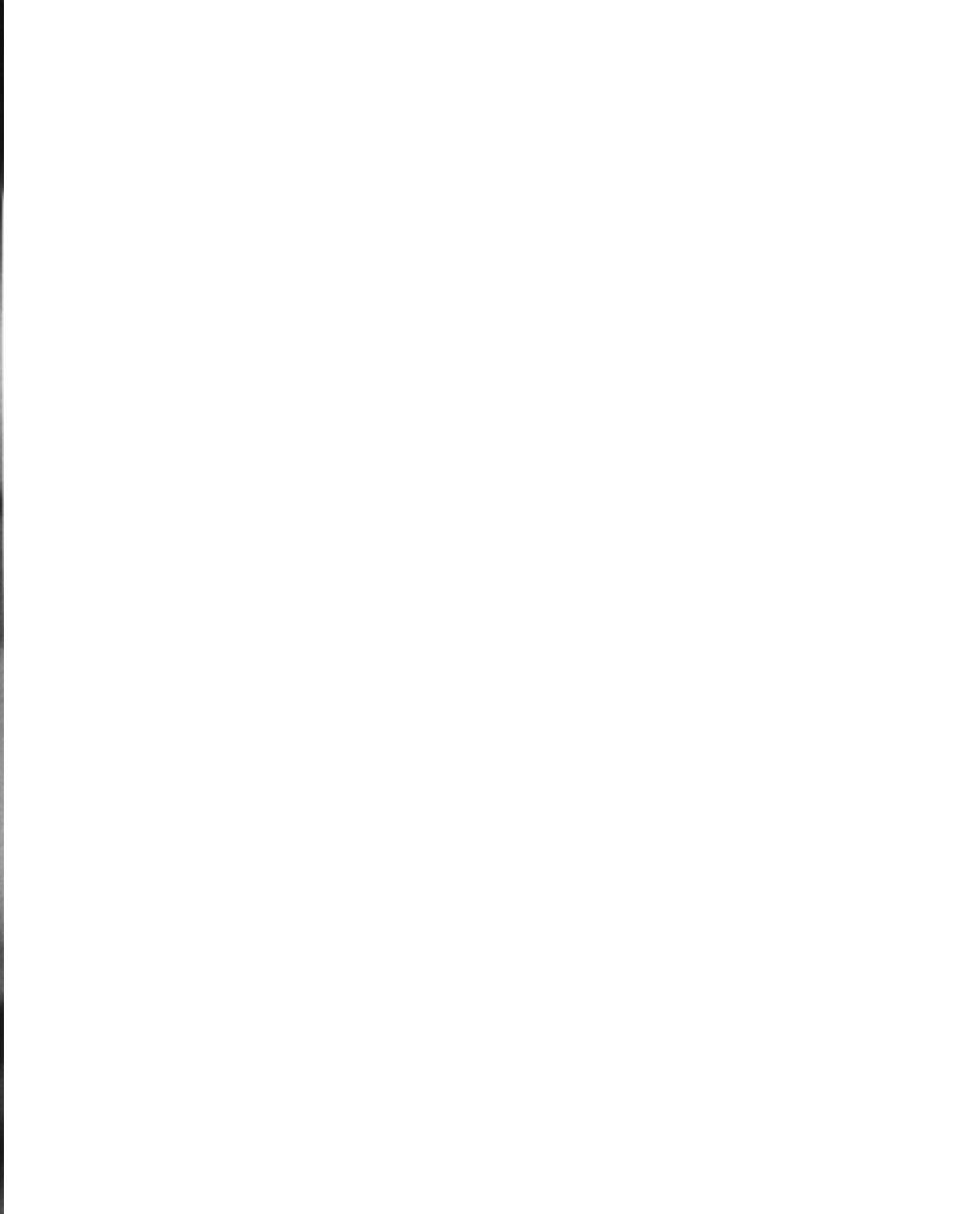

**Om lust, äckel, förväntan och annat som
gör livet värt att leva**

Danskonst i nöd och lust

Till dig	5
Det utsägliga	8
Konstnärlig forskning	30
Efterord	54
Presentation Efva Lilja	60
Presentation E.L.D.	61
Verk av koreograf Efva Lilja	62
Texter av koreograf Efva Lilja	70

Om lust, äckel, förväntan och annat som gör livet värt att leva

Till dig,

Drömde om att fylla en bok... att dränka en bok i kärleksord. Vaknade och hittade bara ett fåtal – väl använda. Vi byter dem ofta mellan oss. Men ändå, att skriva dem blir så annorlunda. Det är tyst.

Älskade, jag ligger här och berättar för dig om var mina tankar varit den här dagen. Några behåller jag för min vrå av ensamhet, andra görs synliga på mitt vis. Jag dansar. Jag berättar för dig om himlens gråskala och den uppbrutna asfalten på bron. Om mannen och hans blick och om bussen som krockade.

Jag visar dig alla mina sår och du kysser bort dem.
Jag visar dig min tanke och du ger mig din.
Jag saknar dig så, när du inte är här!

Utanför regnar de första sommarbladen. De landar vid mina fötter och konkurrerar med myrorna om bästa platsen. Njuter av de små kittlingarna och vänder ansiktet mot vinden. En stund att andas. Jag tycker just nu om att andas.

Lutar mig in i släntens gräs. Blir för en stund osynlig – onåbar – ensam. Gräsets doft fyller mig och tar den plats din doft tidigare hade. Det blir i gräsdoft vi möts nästa gång... skitiga jordiga fötter... svettig hud... färg. Jag ska dansa för dig!

Jag träffar mina vänner och du finns med inom mig. Vi lyssnar tillsammans och hör – du på ditt vis och jag på mitt. Sen skiljs vi åt för en stunds begrundan. Någon säger att jag är vacker och du blir glad. Jag älskar dig och ler mot den främmande som tack för

komplimangen. Så mycket skratt det finns bland alla färger! Vad har du på dig idag? Själv klär jag mig i svart.

Jag skulle vilja fylla en bok med kärleksord. Fylla den med bilder ur en delad verklighet.

Ögonblicket rymmer det mesta. Ser mina fötter vila mot stenplattor. I skarvarna tränger jord fram. Småfåglarna äter nyfunna smulor och skakar förtvivlat bort misstagna cigarettfimpar. På radion rapporteras om nya terrordåd i Irak, om inbrott och utbrott av olika slag. Gråter stilla i känsla av maktlöshet. Hjälplöshet. Vet du att kvinnor gråter mer än män? Sitter helt stilla och låter mig översköljas. Här ska jag sitta en tid och vila min tanke från både dig och världen. Sen ska jag återigen dansa.

Det outsägliga

Jag kan lukta mig till en livslögn, även om den kamoufleras i ett konstnärligt verk. Det känns när uppriktigheten i tilltalet saknas. Som att äta chips när man inte fått mat på hela dagen. Även om smaken i munnen kan vara bra, så är den bara ögonblicklig och ersätts ganska snart av äckel. Så fortsätter man att äta tills det inte får plats något ytterligare och tanken kommer: aldrig mer.

En liknande olustkänsla drabbar mig när jag blir bemött av det leende som jag vet i nästa stund spygalla över mitt namn. Det leende som håller sig väl men vill illa. Jag ser. Ett annat leende gör mig starkt glädjersig och förvirrat glad. Det kommer från en annan seende som bekräftar något värt att uppmärksamma. Vad gör konst angelägen?

Att glömma det som vill glömmas, att utplåna

minnesbilder som inte vill bli ihågkomna, låter sig göras tämligen enkelt. Vi glömmet. Vi minns det vi vill minnas och glömmet annat. Glömskan har sin egen terräng: vild, svårgenomtränglig och oftast förvånande märklig de gånger vi snubblar in där. Det jag gör, gör jag mot bakgrund av det jag tidigare gjort, vare sig jag är medveten om det eller ej. Så påverkar det jag nu gör det jag senare kommer att göra. Allt vävs samman. Som t.ex. här och där.

Jag tror att jag vet vem jag är. Jag förälskar mig. Jag älskar. När han närmar sig förändras allt och min kropps konturer löses upp. Det är först när han rör vid mig som allt klarnar igen. Jag blir vad jag vill vara under hans händer, hans mun, hans blick, hans skratt, hans ansträngning. Tänk att jag kan få hans ögon så glada! Hur är det med dina? Så mycket härlighet och ändå värjer jag mig. Tappar bort mig i honom. I dig. Det skrämmer mig. Han finns i mig och utanför, precis som du. Vi gråter tillsammans, skrattar, slås och häpnar. Alla dessa komplicerade tankar och känslor förvirrar och ställer mig inför frågor utan svar. De måste undersökas, utforskas. Jag gör det genom att utsätta mig.

Det har alltid varit min väg till dansen och det som ska gestaltas. Jag utmanas av det jag inte förstår och söker de bilder jag ännu inte sett. Min kropp ska användas och göra nya erfarenheter samtidigt som det

välbekanta ältas om och om igen. Jag kastar mig ut i en fors, jag vandrar i öken eller arbetar på arktiska isar. Jag handlar mat på Konsum. Jag älskar. Är ensam. Är livrädd men aldrig nöjd. Det finns alltid en oro som driver mig vidare. Är inte kvar på en plats, i ett tillstånd, särskilt länge... Hur är det för dig?

Funderar över om livet är mitt eget eller om det äger en allmängiltighet som gör det till en social angelägenhet? Vad jag vet är att livet inte gör sig självt. Vi medverkar alla i tillblivandet. Den s.k. verkligheten får vi hela tiden omskapa så att den blir till den verklighet vi vill att den ska vara. Att älska är en del av tillblivandet, av förverkligandet. För mig är dansen det också.

När jag var ung, trodde jag på kärleken som det möte där min själsfrände skulle finnas. Där två skulle vara ett och allt skulle förstås. Det tror jag inte längre. Det unika mötet mellan två som älskar är ett möte som kan ge upplevelse av helhet, inte för att bli ett, utan för att få vara två tillsammans. Två som tydliggör varandras olikheter som tillgångar i verklighetsskapandet. Två som kan se rakt på varandras vackra, fula, härliga, irriterande, sexiga eller avtändande ögonblick, utan att vilja någonting annat. Kan detta gestaltas i dans? Frågan är inte tänkt, den är prövad. På något sätt har den följt mig i alla år.

Drömmar blandas med vardagligheter i krassa

problem och lustfyllda äventyr. Att leva tillsammans kan vara spännande, men också i stunder trötlöst ensamt. Att behålla sig själv och ett eget rum i det gemensamma, kan vara en lösning när den enas tanke kretsar kring filosofiska funderingar och den andres kring fotboll eller mat. Vad gör man när inte lusten faller samtidigt i säng? Snegla, svär, pröva, överraska, le... Visa och säg något du verkligen menar. En hand har både en insida och en ovansida. Sträck ut den och pröva beröringen på nytt. Vem vet vad som kan hända då? Kroppen, som dansens hand, ansikte och blick.

Se rakt in i en annans ögon med denna blick utan skuggor, utan reservationer. Känn värmen sprida sig i kroppen tillsammans med förvirring inför den rörelse som sätts igång av var blick som träffar. Sen får du öva dig på att hålla balansen...

Mitt liv med dansen genererar lust och kraft men också olust, tvivel och ensamhet. Förhållandet mellan det dansade (gestaltade) och dig i publiken är en komplicerad kärleksrelation.

Lust

Att arbeta med rörelsen tills den bär sitt eget uttryck och uppriktighet är en process som av nödvändighet måste blottställa jaget och använda det. Det är en ofrånkomligt personlig resa genom tanke, kropp

och känsla, där ifrågasättandet är en viktig del. Den kroppsliga erfarenheten är en annan. Jag är levande och i rörelse. Min rörelse bär min tanke. Min rörelse är min tanke och känsla. Jag är mitt verk. Det är därför allt blir så ömtåligt och samtidigt så obeskrivligt härligt! Ingenting annat är så härligt som det ögonblick när något av allt det utsägliga plötsligt blir synliggjort och avslöjat. Ingenting är så hemskt som det ögonblick när verket lämnat mig för att möta publiken och saknaden blir omedelbart drabbande. Tomheten är ett vacuum utan smak, lukt eller känsla. Då gäller det att snabbt slå hål på vad som är närmast hindrande och släppa in ny luft, nya idéer. Det är så jag överlever. Jag kastar mig in i nästa livsuppehållande process.

Den konstnärliga processen är ömtålig och märkvärdig. Det är jag också och förmodligen även du. Att vara människa är skört och flyktigt. Helst vill jag vara god. Gärna också godkänd av dig. Det är lätt att säga att jag skiter i vad andra tycker och gör vad jag måste göra. Samtidigt gör det ont att bli förnekad, förringad, förrådd... Allt positivt, alla goda recensioner, om-dömen, priser, all uppskattande publik och arrangörer från olika delar av världen – allt detta försvinner inför en enda oförrätt! Världen rasar och livsluften är inte längre där för mig att andas. Så utan förnuft är känslan av vanmakt inför falskhet och lögn.

Slå hål på den! Sparka den sönder och samman! Men var är den som borde brytas och borrar hål i? Livslögner draperas ofta i snygga »outfits«. Okey att vi kan lukta oss till dem, känna och uppleva, men hur ser de ut?

Tänk om min sanning är din lögn?

Att inte veta

Jag ägnar mig ständigt åt att omskapa den s.k. verkligheten så att den bättre motsvarar min egen längtan, mina egna behov. Jag måste få det att hända som annars inte sker, skapa de bilder som annars inte syns till, ge rum för det som annars inte tar plats. I dansen blir den kunskap viktig som annars inte accepteras. Våra fysiska minnen träder fram som viktiga händelser. Dofter, smaker, rörelser, känslor, tankar... Det outtalade. När jag t.ex. väljer att se rörelsen som kroppens minne, blir det språkligt kommunikativa perspektivet viktigt. Vad är det som gör att vi tror att vi vet? Vi beträder dagligen minnets stigar och trampar runt i spår av det som en gång varit. Jag ser det. Jag iakttar. Så tar jag sats och fortsätter framåt.

I verket återspeglas min tolkning. Varför gråter kvinnor mer än män? Om mitt liv är mitt eget kan jag göra vad jag vill med det. Jag tar mig fram bland andra levande och söker efter det som ska hålla oss vid liv

eller ända det. En bit i taget. Vi rör oss i parallella skeenden, vi ser, vi hör, vi rör oss ett steg i taget och känner oss fram varsamt eller mer burdust. Jag tycker också om att hoppa och att vara upp-å-ner. Helst vill jag vara fri att röra mig utan hänsyn till tyngd och massa.

All rörelse är användbar i dans. Som konstnär bestämmer jag hur – vilket definierar min metod. Metoden är föränderlig och utvecklas under arbetets gång. Andra komponenter i verket som ljus, musik, scenrum osv. är självständiga uttryck som ska kombineras till en fungerande helhet utifrån den valda processen/metoden. Konventionen erbjuder modeller för allt, men det är jag som bestämmer. Varje beslut får sin betydelse.

Den del av arbetet som ställer mig inför olika val och beslut, är ytterst det som avgör om verket blir att betrakta som personligt. Det betyder inte att jag förväntas »hitta på« något som ingen annan gjort, utan att jag har förmågan att komponera mitt verk utifrån en genuint subjektiv vilja och idé. All rörelse, alla ljud, alla färger, lukter, smaker är redan använda.

Konstnärens roll är att sätta kreativa processer i sammanhang där målet inte är givet. Där risktagandet är en viktig del och där den insikt och kunskap som processen genererar är målet lika mycket som

»produkten« – verket. Att förhålla sig konstnärligt är att anta ett kritiskt ifrågasättande och utforskande perspektiv. Den mötande, publiken, du, blir aktiv i förhållande till idé, arbetsmetod, redskap, lärande... allt det som utgör en process. Du får som publik använda din kreativa förmåga i relation till upplevelse, sammanhang, orsak och verkan. Du får se min bild, känna min kropp, lukta, smaka, förnimma...

Verkligt?

I det vi kallar verkligheten ramlar jag runt bland märkliga tillstånd och händelser. Ögonblicken avlöser varandra i en lång oavbruten räckta. Högt och lågt, långt och kort, snabbt och långsamt, skrikande och tyst. Komposition är för mig ett sätt att bringa ordning i kaos och skapa mening av alla kringramlande fragment. Koreografi bildar nya sammanhang av gamla välbekanta eller obekanta. Rörelsen är alltid närvarande för oss att leva.

Jag är inte intresserad av att sätta gränser kring genrer eller metoder. Jag arbetar med de medel jag behöver för att nå mitt mål. Jag kräver mitt rum. Tar det. Och jag delar det med dem som delar min hung- riga längtan.

»Dansföreställning« är ett ord jag inte vill använda. Konventionen är så stark och associationerna går lätt

till en form av publika tillställningar som jag skulle vilja lämna. Om jag istället väljer att säga koreografisk scenkonst, skapar det en viss (kreativ) förvirring som öppnar för nya tankar. Många samtida koreografer rör sig i gränsland mellan konstområden och forum för publika möten. Jag arbetar själv i föränderliga konstellationer där skilda konstnärskap representerar olika skickligheter från olika områden. Det vi har gemensamt är att vi väljer att uttrycka oss i en rumslig kontext. Det visuella möter det klingande och vi sätter det i en rumslig form där det publika mötet får sin plats. Vägen dit är ohyggligt spännande!

När jag tycker om att leva är det dansen jag lever i.

Vacklande

Helvete, jävlar, fan, skit, äckel, frustration, vanmakt, förflamning... Stilla. Tyst. Trevande leva det jag ännu inte vet. Lyssna. Pröva. Försök att inte falla! Vacklande i tro, i tanke, i steget...

Feghet

Feghet ligger till grund för den tvekan som saktar ner farten, inte för att ge rum för eftertanke utan för att hindra rörelsens följdverkan. Fegheten är ansvarslös och trist. Dessutom tar den udden av all handling eftersom ingenting kan göras annat än helgarderat.

Om vi inte tar risken får vi inte veta annat än det som redan är uttalat och bekräftat.

Jag tar risken. Hur ofta har du sagt det? Du vill veta, vill se, vill känna. Vad det är värt söker vi svar på i inre monologer. Risken att misslyckas blir en daglig förutsättning. Vad är det att misslyckas? I allt bedömer vi varandra, våra utseenden, handlingar och resultat. Hjälp mig! Hur ska det gå? Klarar jag det här? Klarar du? Kan jag lita på dig?

Inför varje nytt projekt är jag lika skräckslagen men ofattbart målinriktad. Tappar min identitet hårt och långt. Är osäker på min förmåga tills jag drabbas av den och återfår min röst. Brukar alltid hitta den där, i arbetet med dansarna. Ja, det är värt det. Jag sneglar inte åt sidan för att se vem som bejakar min tanke eller vem som fördömer den. Jag arbetar mig segt mot mitt mål. Jag förlitar mig på att du ser.

Ansvar är namnet på ett försäkringsbolag, ett ord med tråkighetsfaktor och tyngd. Förmanande, uppodrande, krävande. Ansvar och feighet. På något sätt är de där två orden dagligt närvarande. Arbetet kräver det ena och utmanar det andra. Det finns dagar då jag undviker dem båda. Går det? Feighet är väl just att undandra sig ansvar... Jag vill springa fortare än jag kan, hoppa högre, dyka djupare, älska mer. Vad vill du?

Dansaren

Att möta en annan människa i arbete, är att också möta sig själv. Genom att förhålla mig till en annans idévärld, kunnande och vilja, tvingas jag ta ställning till min egen. Det är en oerhört intressant och kreativ process där dialogen mellan oss hamnar i fokus. Hur kan vi bäst tydliggöra det pågående? Hur värderar vi våra handlingar? Hur kan vi bejaka och stimulera processen till de risktaganden som krävs för att erövra det vi ännu inte vet? Hur vill vi använda oss – det vi är, vet, kan, tror?

Dansaren kan vara ung eller gammal, mager eller av fetma dallrande. Dansaren kan vara vältränad till absolut skicklig briljans som rörelsens virtuos. Dansaren är den som satsar sig själv i mötet – med »hull och hår«, med »kropp och själ«. Dansaren är den som identifierar sig med dansen.

När jag möter dansaren, möter jag honom/henne utifrån vår idé om arbete, konst, konstnärlighet och forskning. Vi möts utifrån vår idé om konstnärlig process. Om mening. Den kunskap vi har med oss in i arbetet skiljer sig beroende på erfarenhet, men också genom våra subjektiva värdegrunder och förhållnings-sätt. Vi tar våra liv med oss in i arbetet.

Jag vill bejaka det jag ser som dansarens egen drift och lust till vetande. Bejaka idén kring det som ska

leda till gestaltning, även om denna skulle hamna i konflikt med mina egna eller omgivande värderingar och synsätt.

En förutsättning för ett bra arbete, är ett gott förtroende mellan mig och dansaren. Att stötta och kritisera, att »pusha« utan att forcera eller ligga på för hårt. Att provocera för att komma ett steg längre, bort från »lagom« och beträda nya gränser. Processen måste få ta tid och denna tid är relativ upphovsmannen.

Rishtagandet

Hur kan jag introducera min blick i dansarens varseblivning av rörelsen och verkets idé? Hur smittar jag dansaren med min längtan? Hur får jag dansaren att beträda sin egen gräns, satsa och i tillförsikt stiga över den?

En av de största utmaningar jag hittills fått som konstnär, var beställningen av ett nytt verk för The Guggenheim Bilbao museum. Jag har gjort verk för flera stora konstcentra som Centre Georges Pompidou, Moderna Museet eller Baltic Art Center, men Guggenheim-projektet kom att bli det största. När jag stod inför den byggnaden första gången blev jag helt förförd och min blick bländad. Jag såg inte längre byggnaden utan allt det jag skulle vilja ha den till. Husets exteriör skulle iscensättas och direkt insåg

jag att det skulle krävas både dans på höga höjder och i vatten. Denna fantastiska men kalla metallkropp som arkitekturen utgör, måste bemötas av den varma människans. Dansaren skulle göra entré 50 m över markytan.

Jag har koreograferat för dans på höga höjder förut, för vatten, för jord och för andra material. Varje gång är det visionen som ska ge den motivation och lust som krävs hos dansaren för att ta itu med utmaningen. Kroppen skriker: Bort från faran! Adrenalinet spränger inifrån och ändå gör vi det... Dansarna övar klättringsteknik, selteknik, repeterar hårt och övar sig i både tillit och tillförsikt. Tillsammans med våra fantastiska medarbetare skapar vi nya bilder för det ännu ej sedda och ger dig chansen att hänföras i både kropp och tanke tillsammans med oss. Ett ögonblick delar vi. Ett halvårs arbete är över på 55 minuter och 7000 människor går därifrån med sina olika tankar, känslor och bilder. Vart?

Jag upplever att en stor del av förtroendeskapandet sker genom att dansaren förlitar sig på att jag kan hantera de verktyg som krävs i det koreografiska hantverket. Att jag kan synliggöra idén genom tillit till rörelsen, musiken, rummet, ljuset – allt det våra sinnen förmår att uppfatta. Att jag kan handskas med logistiken kring produktionsapparaten och visar dem mitt

förtroende i allt detta. Vi gör det vi gör tillsammans för att vi vill göra det. Ingenting blir till utan vilja. Och ingenting av allt detta blir giltigt om inte du vill se det.

Den kunskap arbetet med dansen genererar, förvaltas i nya insikter och hålls tillgänglig för en omvärld. Mitt ansvar ligger i tillhandahållandet av verket. Du värderar det presenterade utifrån de behov som i det ögonblicket gäller. Det gör dansaren också. Du placerar och värderar arbetet utifrån stil, historia, estetik osv. Det är här jag får vara beredd på jubel, hård kritik, skitsnack, öppna ögon eller lismande inställsamma. Det är jag aldrig. Varje gång är chocken lika stor. Och tomheten efter det överlämnade. Detta kan jag inte dela med dansaren. Detta är ensamt.

Jag älskar dansaren. Jag älskar publiken. Jag hatar dansaren. Jag hatar publiken.

Nej, jag tror inte att jag någonsin upplevt känslan av att hata. Av förakt, äckel, av misstro – javisst. Men inte hat.

Någon annanstans

Tid är ett märkligt begrepp. I dansen upphör den rationella världens tidsbegrepp och ersätts av det subjektivt upplevda. Ett ögonblick kan förlängas till oändlighet och en dag förvandlas till minut. I ena ögonblicket går jag in – i det andra ut. Däremellan är det tidlöst.

Under mitt arbete på de arktiska isarna, under polarforskningsexpeditionen ARCTIC OCEAN 2002, blev det så uppenbart att det vi kallar tid bara är en konstruktion. Ett sätt att hålla ordning i tillvaron. Däruppe i de arktiska isvidderna finns ingen annan tid än den vi bestämmer oss för ska finnas. Vår tidsuppfattning är en kulturellt präglad upplevelse. Jämför t.ex. hur man i Indien bemöter dansens tid i jämförelse med vårt västeuropeiska sätt... Att dansa i Indien är något helt annat än att dansa här, eller i Arktis.

Tid är för mig rörelse. Att vara i rörelse. Allt levande är det.

Jag vill inte vänta. Jag gör. Hela tiden. NU. Förmodligen kommer detta förhållningssätt att förkorta mitt liv. Hur har du det med ditt? Jag pressar hela tiden min förmåga med stark viljekraft och förstår inte alltid var min kropp sätter för gränser. Andra gör på andra sätt. Vi lever våra liv utifrån skilda tankar om tid, om rörelse och om de rum vilka vi färdas genom.

För vem är du nyttig?

Inom scenkonsten är idag produktivitet i fokus liksom kvantitativa värderingar av antal föreställningar och antal publik. »Att smälla ihop en succé« konceptet ut- armar det innehållsliga och proppar igen möjliga vägar till utveckling. Föreställningarna blir handelsvaror på

en anpassad marknad. Jobba snabbt och enkelt, så blir det billigt och möjligt för många att se. Man vad ser de? Vad ser du?

Samhällets fascination inför den kreativa processen hänförs till begrepp som upplevelse. Marknaden ser möjligheter till en ny form av exploatering, när människor blir alltmer villiga att betala för upplevelser utöver det vanliga. Den s.k. upplevelseindustrin försöker fånga kreativiteten i nya produktionsprocesser och tämja den till objekt som går att kapitalisera. På liknande sätt finns det de som försöker använda konstbegreppet i nyttoperspektiv. Att legitimera ekonomiska satsningar på konst utifrån nyttan i själva användandet. Är det någon nytta med att älska?

Samtidskonsten är alltid otvetydigt politisk då den förhåller sig just till samtid. Du kan inte verka utanför din tid eller ditt sammanhang. Arbetsvillkor, sociala och kulturella mönster, politiska ideologier... allt hänger samman och påverkar vad jag gör. Det påverkar hur jag rör mig, hur min rörelse tolkas, hur verket presenteras och används. Att jag gör det jag gör – påverkar.

Kommersialismens högborgar breder ut sig. De utgörs inte längre av enbart stormarknader och glassiga gallerior. Även teaterrummet exploateras i missriktad fokusering på upplevelseindustri och kulturkonsumtion. För mig som konstnär är ett sätt att tackla detta, att

själv ta plats »mitt i smeten« och söka formen för ett publikt möte utan konstnärliga kompromisser. ELDSTAD är ett sådant verk, producerat för Moderna Museet och placerat mitt i Sturegallerian i Stockholm. Jag gick dit för att se vad en galleria kan vara och för att se vilka människor vi kunde förvänta oss att möta där.

Jag är där. Jag ser att onödigheterna lägger sig kring all oro och det blanka bländar. Med allt gnistrande blir ögon närsynta och tillvaron snävar in mot små saker. Bland sommarens pastellfärgade finns inte många löpsedlar eller andra skrikande fraser att må illa av. Det luktar café latte och sten (jo, sten luktar när en polerande skurmaskin kört förbi). Securitas väktare vaktar även mig. Misstänksamhet sprider sig och jag försöker se ut som om jag skulle köpa något – även om jag inte gör det. Jag är här för att titta på dig och andra levande bland så många döda ting.

Så vad händer då när vi blottar något av allt det som handeln kamouflerar? Vad händer när vi klär av istället för på? Vad händer när upplevelsen erbjuds i ett ögonblick att uppleva men inte köpa?

Att se

Vi iakttar världen inifrån genom hål och öppningar i mer eller mindre väl skyddade fasader. Vi blir iakttagna av andra spanande utifrån och speglar oss i dessa blickar under vilka vår kropp långsamt får kontur och massa. Så växer vår uppfattning om oss själva. Du syns – alltså finns du. Du blir berörd. Någon slår dig och det gör ont. Någon smeker dig vällustigt och du ryser av njutning.

Alla iscensätter vi våra liv. Din roll i detta är att komponera den bit liv du ännu inte levt. Att skapa de bilder du ännu inte sett. Att sätta dessa bilder i relation till en omvärld och ge även de välbekanta koderna en ny kontext. Tag risken! Du använder dig.

För att kunna använda dig måste du ha en aktiv självbild. Vem är du? I scenens värld kan du applicera denna självbild, förändra den, utveckla den, slå sönder den och bygga en helt ny av spillrorna. Koreografi är att utforska, analysera och använda de verktyg som krävs för byggandet. Att göra det oanade. Att våga pröva det du inte vet. Själv söker jag efter jämvikt, att balansera min tillvaro så att den blir möjlig att beträda. Jag närmar mig hungrigt det enskilda ögonblicket. Söker det jag inte är, det som ifrågasätter min självbild. Jag söker det som fattas mig.

Vi vet en del om det som varit. Vi vet en del om det

vi kallar nu. Men om det kommande kan vi bara tro. Ett liv av utmätt tid kan ändas plötsligt eller levas till ett av ålder utslocknande. Vi vet inte. Du vet inte. Därför är ögonblicket dyrbart och icke utbytbar. Du kan inte sätta det i pant. Vad är då meningen med denna utmätta tid? Varje ögonblick ställs vi inför nya val som avkräver oss beslut. Varje beslut vi tar påverkar det kommande (val av smörgåspålägg, val till riksdagen, säga förlåt eller inte, invasion av Irak, springa åt höger eller vänster, en kyss...). Vi bedömer situationen utifrån vad vi tror oss veta, utifrån det som varit.

Så bygger du in dig i dina egna tankar och skapar din egen sanning. Du ser det du vill se och hör det du vill höra. Glömmer det som inte längre vill bli ihågkommet. På så sätt omformar du din tillvaro – gör om världen. Koreografi bildar sammanhang av rörelse i rum och i tid. Så komponerar vi våra olika fragment till nya meningar och erbjuder dem till mötet.

Alla bildar vi oss föreställningar om både det ena och det andra. Det du ser är inte vad din granne ser. Det är våra personliga minnen och erfarenheter som utgör våra redskap till förståelse och tolkning. Mening. Detta oavsett om det gäller mötet mellan oss här och nu, eller mötet med en föreställning på teatern, i gallerian, i skolan eller på museet.

Att avlyssna tystnaden och uppleva det närvarande i allt brus

Jag ifrågasätter. Jag ifrågasätter och skapar rum för det som gestaltas i symbolik snarare än realism. Häpnar över kraften i det vi kallar idé. Den kraft som får mig att arbeta, tänka och rådbråka mitt sinne och min kropp tills dess jag somnar av utmattning. En idé kan förändra allt och få mig att tvivla på allt jag dittills trodde mig veta. En märkligt oförklarlig kraft.

Jag arbetar med den förkroppsligade erfarenheten. Jag bygger min kompetens genom »att göra«. Denna kroppsliga, praktiska kunskap kan jag sedan bearbeta i perspektiv av teori – men det är praktiken som är det specifikt kunskapsgenererande och det som ger verket sitt innehåll. Danskonst är ett område där våra behov av både känslomässig och intellektuell stimulans ges spelrum. Allt kan hända. Dans som rum för det som annars inte blir sagt, som det som kan intensifiera ett nu och även kasta våra blickar framåt. Dans som det som kan få oss att tänka de tankar vi annars inte skulle tänkt. Så spännande!

Det konstnärliga arbetet har ofta verket som mål. Men, behovet av fördjupade processer som inte i första hand ska leda till produktion utan till andra kunskapsmål och insikter, blir allt starkare. Jag vill veta mer. Inte bara vad jag behöver veta för att förverkliga min idé,

utan också vad den egentligen är. Jag väljer rum för mitt verk utifrån övertygelsen om vad som bäst gagnar detta. Det gör att min scen kan vara den traditionella eller en helt annan än teatern och den etablerade dansscenen. Det är här behovet av forskning uppstår. Den fördjupade arbetsprocessen som ett forskningsperspektiv bjuder, kräver ett tydliggörande också av idén om vad ett rum är. De många konventioner som av tradition etablerats i mitt konstområde är oftast till förfång. Jag vill röra mig fritt bland de möjligheter livet bjuder.

Nästan all beskrivning av konstnärligt arbete utgår från beskrivningar om och inte av. Förenklade, generaliserande beskrivningar utifrån ofta mytiska föreställningar om konstnären och dennes arbete. Ett vanligt påstående är t.ex. att verket är målet redan i processens start och att arbetet utgår från vad konstnären vill säga med sitt verk, vad han eller hon vill kommunicera till betraktaren. Så är det oftast inte. Sådana tankar har sin upprinnelse i en konventionell idé kring traditionellt skapande med utgångspunkt i klassiska formspråk. Samtida konstnärer arbetar ofta från helt andra perspektiv där själva idén med arbetet är central och verkets uttryck utvecklas under processens gång.

Konstnärlig forskning

Konstnärlig forskning ska kallas konstnärligt utvecklingsarbete enligt vedertagen praxis. Jag vet. Ändå vill jag använda ordet forskning. Vetenskaperna har haft monopol på begreppet och befäst dess definition. Många människor värderar ofta de olika vetenskapliga forskningsdisciplinerna högt, medan konstnärlig forskning för de flesta är tämligen okänt. Konstnärligt arbete mer känt, ändå är det inte särskilt högt värderat i vår kultur, med undantag av de konstnärligt verksamma som producerar verk som går att kapitalisera.

Det där med att producera produkter är centralt även i kulturpolitiska »styrinstrument« som t.ex. i riktlinjer för bidragsstrukturer. Trist. Kvantitativa aspekter överskuggar kvalitativa och detta slår igenom i värderingar av konstnärliga arbeten. Vi måste helt enkelt skapa ny kunskap som kan legitimera de värden vi

vill försvara i förhållande till verket.

Den konstnär som arbetar nyskapande genom ifrågasättande av det vedertagna i tradition och praxis, arbetar med ett utforskande perspektiv. Den konstnär som arbetar i vedertagen tradition och praxis kan vara konstnärligt framstående utan att anlägga detta perspektiv. Det är våra egna ställningstagande till arbetet och syftet med detsamma, som är avgörande för hur det ska definieras. Jag kan tycka att det är tämligen ointressant med »etikettering«. Ändå vet jag att det avkrävs mig en definition av hur jag ser på mitt eget arbete och dess plats i det kulturella sammanhanget. Det är helt enkelt nödvändigt att utveckla definitioner och kriterier för att kunna påverka fördelningen av t.ex. ekonomiska resurser utifrån förväntat resultat och prestation. Att arbeta kostar de pengar vi ännu inte har.

Att utveckla det utforskande förhållningssättet i arbetsprocessen till ett forskningsprojekt, kräver en avgränsning. Jag formulerar en frågeställning som avgränsar projektet, dokumenterar processen och håller det jag vinner av nya insikter, tvivel och bekräftanden tillgängliga.

Den vetenskapliga forskningen framläggs i det vi kallar dokument, medan den konstnärliga forskningen redovisas i det konstnärliga verket.

Verket är det primära uttrycket för vunna insikter och åtföljs av någon form av dokumentation, oftast en text. Det konstnärliga verket tolkas subjektivt medan det finns en utbredd uppfattning om att text tolkas objektivt. Jag vet inte, men man skulle kunna säga att konst etablerar en ny verklighet, medan vetenskap ger en utvecklad bild av den vi redan har.

I konstnärlig forskning arbetar vi ofta med processer som liknar den vetenskaplige forskarens. Ju mer jag lär mig om den samtida vetenskapliga forskningen framstår likheterna som fler än olikheterna när det gäller metod. Men det finns en avgörande skillnad. Konstnärlig forskning utgår från det personliga uttrycket och den subjektiva upplevelsen. Lite förenklat måhända, men ändå ett sätt att särskilja. Ett konstnärligt forskningsprojekt dokumenteras och försvaras av konstnären. Ingen annan kan göra det.

Forskning i dans kan medverka till att skapa insikter om vad som är kunskapsgenererande i en konstnärlig process. Så får vi också veta mer om vad en idé är, om mod och feghet, om mänsklig styrka och tillkortakommande... Konstnärlig forskning i dans baseras på den förkroppsligade erfarenheten och det personliga uttrycket. Jag vill gärna se konstnärlig forskning i dans som språklig grundforskning. Inte språk som det ordbaserade, utan som det som utvecklar vår förmåga

till perception och kommunikation utifrån rörelse, gestik, mimik och dess förhållande i tid och rum. Genom dansen kan hela vårt språkbegrepp, vår kommunikativa resurs utvecklas. Se dig omkring! Vad är det som gör att du tror att du vet?

Den konstnärliga processens egen metodik är värdefull kunskap även ur ett omvärldsperspektiv. Vi kan med vårt arbete bidra med många insikter kring ordlös kommunikation, kring utveckling av språkbegrepp, estetik, rumsgestaltning och mycket annat som bidrar till att tydliggöra människan i ett socialt, politiskt, filosofiskt eller rent kroppsligt sammanhang.

Ibland blir jag så fruktansvärt trött på att det bara är det som fyller en uppenbar funktion som tillmäts betydelse. Konst blir estetik, förlustelse, form... Funktion blir synonymt med mening, eller det som låter sig förklaras. Det är svårt att acceptera uppdelningen mellan konst och vetenskap, där man ser konst som enbart upplevelserelaterad och vetenskap som fakta-baserad. Form är en förutsättning för allt som bildar mening. Komposition ett sätt att skapa form.

I dansen finns plats för dröm och längtan, för igenkännande och ifrågasättande, för byggandet av en identitet och bekräftande av ett jag. I det som är det dansade ögonblicket, upphör tiden. Dansen tar gestalt i det rum som är mellan det som var och det som ska

bli. Det är där i mellanrummet allt utspelas och nya insikter skapas.

Så hålls lusten levande och även olusten ges den plats som kan vända den till något mera hoppfullt. Det är för detta vi ska hävda dansen som en självklar del av vår egen, såväl som andras vardag. Konstnärlig forskning genererar ny kunskap i gestaltning av människan!

Det skapande ögonblicket

Vetgirigheten suger... Jag vill veta vad jag egentligen gör. Vad vi som arbetar konstnärligt egentligen gör. Vad är det skapande ögonblicket? Hjärnforskare mäter hjärnans aktivitet i olika handlingar. En psykiatriker förklarade för mig att det skapande ögonblicket liknar det i hypnos. Är det i så fall en vetenskaplig förklaring till det intensifierade NU som vi ofta talar om som det sceniska ögonblicket? För vem är det i så fall giltigt? Åtråvärt för mig som konstnär, javisst! Men är det skönjbart även för dig som publik?

För mig är dessa frågor exempel på forskning om konst – ett vetenskapligt perspektiv. För att göra det till ett exempel på forskning i konst skulle konstnären själv utforska detta ögonblick utifrån sin egen process. Hur skulle man kunna dokumentera det? Hur skulle resultatet presenteras? Arteget säger jag, försvarat

av konstnären själv. Vad säger du? Men vad skiljer i så fall den presentationen från en »vanlig« iscensättning/verk? Vad skiljer den processen från en »vanlig« konstnärlig process (om det nu finns något sådant som »vanligt«)?

När jag medverkar i olika internationella forskarkonferenser och tar del av vad som görs under rubriken »artistic research« är det i första hand vetenskapliga perspektiv som anläggs på konstnärliga verk. Man forskar om och inte i. Ex. – Hur har balettens olika riktningar på scen påverkat koreografins uttryck i förhållande till kommunikationen med publiken i den klassiska teatersalongen?

Det krävs ett offensivt försvar och en stark vision som visar på konsten, dess möjlighet och funktion i förhållande till både kulturarvet (det som varit) och framtiden (det kommande). Forskning kan vara en väg till större kunskap om det vi vill veta. För att vinna acceptans för den fördjupade process som forskning- en kräver, måste vi kunna presentera en idé, en hypotes för det avgränsade projektet. Dessutom måste vi kunna ge en bild av arbetets värde. Vad kan vi förvänta oss?

Konstnären är ofta solitär. Vi är vana vid ensamheten i arbetet, vid det utlämnande och utsatta. Jag upplever att jag i min längtan efter fördjupade arbets-

processer behöver andras närvaro, kunskap och reflektion kring det som sker. Samarbeten med andra konstnärer och forskare genererar mycket gott, en hel del förvirring och även motstånd. Allt det där som tvingar mig själv till en större tydlighet i förhållande till det jag vill åstadkomma.

Rörelsen som kroppens minne

Varför ser vissa kulturer ålder som ackumulerad klokskap, när andra sätter de gamla på undantag och avskild slutförvaring? Vilka konstnärliga uttryck ger gestalt åt en åldrig människas inre, lust, sexualitet, ångest, glädje, tankar och reflektion? Hur ser barn och ungdomar på den åldrande människan – att bli gammal? Allt detta är vetenskapliga frågeställningar men den nyfikenhet de väcker vill jag ta med in i en konstnärlig process. I kroppens rörelser avtecknas spår från liv och erfarenhet av skilda slag, oavsett ålder. Att arbeta med av ålder gamla är en otrolig erfarenhet! Ibland skrämmande, oftast förförisk. Kan jag använda dessa kroppens minnen i koreografisk form?

Hösten 2003 inledde jag forskningsprojektet: RÖRELSEN SOM KROPPENS MINNE, där en grupp konstnärer undersöker hur erfarenhet och minne kommer till uttryck i rörelse. Till projektet är en referensgrupp knuten, med en sociolog, en filosof, en socialgeron-

tolog och en ekonomie doktor som tar för sig av processen utifrån sina intresseområden. Tillsammans för vi en dialog om det som berör, bekräftar eller helt enkelt förvånar oss. Så som människan alltid förvånar... Det är härligt!

Projektet spänner över tre år, en tid vi ska definiera utifrån våra behov. Vad vill vi veta? Vad vill du veta? Vi kommer att hålla processen offentlig i delar, ge föreställningar som redovisar vad vi kommer fram till och formulera vår reflektion i både ord och bild. Hur vet vi inte än. Som i allt konstnärligt arbete är det processen som ger metoden.

Att fästa sitt öga på en annan och prövande söka efter det igenkännbara, är som att spåra sig fram i nyfallen snö. Hud blir som mark – full av rispor, spår och dolda tecken. Kroppens rörelse avslöjar det som varit. Vi fäster vår blick på en annan människa och söker prövande efter svar. Vem är du? Som gammal kan upptäckten av glömskans härligheter ge långsamheten lov till det handen vill. Kroppens obändiga vilja gör sig påmind. Så mycket att göra och döden får hänga med! En rolig, sensuell process om liv och lust i dödens närhet. Får vi skämta om livets ändlighet? Vill vi?

Konstnärliga verk har alltid fascinerat och fått människor att njuta, förfasa sig eller bli provocerade.

Många har forskat om bildkonstnärer, tonsättare, filmare, poeter, koreografer, dansare osv. och detta ger oss en typ av kunskap. Men den kunskap som genereras ur den konstnärliga processen (vägen till verket) kan vi bara stå för själva. Det är mitt ansvar. Jag gör, och ur detta »görande« utvinns nya insikter att formulera och tydliggöras för omvärlden. Det jag erövrar av ny kunskap måste dokumenteras och göras tillgängligt för andra. Det är hur detta ska göras som är den viktigaste »nöten att knäcka«.

Konstnärlig forskning i dans är viktig för en utvecklad kunskap i och om dans som konstform, för att få utvecklade analysmodeller, en bättre historieskrivning och för att höja konststartens status.

Begreppet är fortfarande nytt. Vetenskaperna har arbetat med utveckling av metod, teori och praktik i årtusenden. Konsten har sin egen historieskrivning. I vår samtid har konsten en annan funktion än för hundra år sedan och i takt med att samhället utvecklas förändras även denna. Därför bör vi fästa blicken framåt. Det är mot bakgrund av en historia samtiden skapas. Den nyskapande konsten och forskningen tar oss vidare framåt. Någonting blir för att det en gång varit

Njut!

Dans som vällustig köttslig upplevelse, som upplevelse av äckel och avsmak eller ren skönhet. Dans som utmanande intellektuell provokation, som stimulans och inspiration eller som belysning av en samtid. Många gånger har jag tänkt att det konstnärliga verket skiljer sig just för att det rättfärdigar sig självt och inte har någon absolut nyttofunktion. Ändå talar jag själv om dans som det som kan aktivera våra sinnen, kropp och intellekt på ett sätt som främjar vår kommunikativa kompetens. Vad har vi egentligen nytta av?

Att bli stimulerad, provocerad, bekräftad och ifrågasatt i en enda röra... Är inte det njutbart?

Vi konstnärer forskar i vår process. Den vetenskaplige forskaren forskar om den. För konstnären finns inga bestämda regler eller belöningar i befordringsgångar och titlar. Vi måste finna våra egna metoder och de vägar som bäst gagnar vårt mål. En hisnande, spännande utmaning! Det krävs mycket av oss som vill hävda konstnärligt utvecklingsarbete som forskning. Att skapa förståelse för och acceptans av en annan form av kunskap än den vetenskapliga är bland det svåraste. Att göra begripligt det som inte befästs i ord. Att göra om verklighetsbeskrivningen. Att tillföra verkligheten det som gör den än mer märkvärdig och spännande att vara del av...

Förväntan?

Jag tycker inte om chips. Mina fötter och händer börjar bli knotiga. Min far är död och sommaren övergår i höst. Dansarna väntar. Andra ser på mig med förväntan. Många ser inte alls. Jag blickar ut över tillvaron till dess att jag själv inte längre orkar se mer. Då blundar jag och fortsätter resa i de bilder jag själv genererar. Jag drömmer, längtar och både älskar och hatar livet. Just nu älskar jag dig och gläds över att du ägnar din tid åt att läsa mina tankar. Kommer du också att se dem?

Vad kan väcka din förväntan på verket? För oss som arbetar med det som ska ge mening åt det utsnitt i tiden som är det sceniska ögonblicket, återstår att också hitta vägen hem till dig.

Vardagen översköljs av bilder av skilda slag. Många är det som skyndar sig. Mötet med dansen uppstår i ett hålrum. I ett tidlöst mellanrum. Du lämnar allt som varit och återvänder till det som ska bli. Däremellan är det ögonblick vi förutsättningslöst ska dela. Jag hoppas att du hittar dit.

Vanan

Att se vardagen som livets essens är en utmaning. Att se ögonblicken avlösa varandra i en enda räcka av möjligheter och andas ut på alla ord som går att torka

bort. Vad är verkligt? Jag får energi av att kommunicera med små barn på bussen med blickar och rörelser bakom ryggen på ovetande föräldrar, eller med hundar och andra djur som inte heller pratar. Min ordtrötthet kan få mig att misströsta vissa dagar då jag vet att jag inte får arbeta med min kropp. Andra dagar njuter jag av att kunna uttala dem. Orden. Särskilt när du visar att du förstår. Vardagen utgör en stor del av verkligheten.

I vardagen rymmer alla märkligheter och stora delar av den mystik livet bjuder. Hemliga rum öppnar sig i nya insikter och plötsligt kan ett oväntat möte ge just det som behövs för att komma vidare med en tanke eller en outtalad idé. Jag tar med mig det upplevda tillsammans med min förväntan, in i det rum där allt kan hända. Timmarna i studion blir det mellanrum som behövs för att processen ska fortgå. På vägen ut samlar jag ihop mig, tar ett djupt andetag och går ut för att ta mig fram i den terräng där också du är. Vissa dagar snubblades, andra dagar med mycket bestämda steg.

Mina vanor kanske liknar dina. Mina behov gör det säkert. Hur vi uttrycker våra behov skiljer sig, liksom hur vi tydliggör dem för vår omgivning. Vänta vill jag inte. Det är nu jag är. Jag är i den verklighet där jag kastas mellan förvissning och tvivel, mellan stora internationella uppdrag och närkamper med pubertala

killar i svettiga t-shirts eller studenternas examensångest. Mellan att vara i fokus för en stor publik eller trampad på i trängseln på bussen i morgonrusningen. Jag tänker på engelska, svarar på svenska, letar efter ryska ord och finner några franska eller grekiska. Jag drömmer mina bilder. Längtar.

Jag är på jobbet (som vanligt).

Slutord

Det grå vattnet utanför mitt fönster är oroligt. All vass lutar åt öster. En man stretar med barnvagnen i uppforsbacke. Båtarna ligger och rycker i sina förtöjningar och här sitter jag och har det varmt. Mina fötter är nylvättade. Allt jag ser påverkas starkt av de bilder som frammanas av nyhetsrapporteringen kring stormningen av den av terrorister ockuperade skolan i södra Ryssland. Mitt svenska lugn i det välbeställda bostadsområdet är ett skenbart sådant. I Ryssland är kaos närvarande i påtagliga yttre händelser, krig, anarki och korruption. Här bär vi kaos inom oss. I mina bilder skjuter mannen barnvagnen ifrån sig och barnet slungas långt ut i vassen. Den viker sig mot väster och döljer sin fångst.

Vem vet vad som är gott idag? Vem kan säga vad som är rätt eller fel? Jag gör det som jag måste göra och sover på natten i min varma säng, tryggt bakom

fördragna gardiner och sjutillhållarlås. I drömmarna som genomfar min nattliga resa trängs härligheter med hemskheter och tillsynes oförklarlig symbolik. Under dagen ska jag nagelfara bilderna i undersökande (dissekerande) processer. Har jag lärt mig något? På bussen upp till studion iakttar jag mina medresenärer. Hur ser deras drömmar ut? Kanske finns du där med dina funderingar om vad som är gott i det att vara människa. Självtänker jag ägna dagen åt att dansa.

Efterord

Den här boken har jag skrivit till dig som intresserar dig för mina tankar om danskonst, koreografi och den fördjupade kunskapsprocess vi kallar forskning. Jag blir glad om de ord jag valt kan ge dig en upplevelse av form och mening. Om orden jag valt kan ge dig lust att söka dina egna, om de kan utmana dig i både tanke och handling. Om de kan locka dig att se.

Jag skriver för att göra begripligt för mig själv vad det är jag söker och var min känsla av otillräcklighet består. Jag skriver för att de jag älskar ska förstå och för att de som inte vet ska veta mer. Jag skriver för

att jag vill synliggöra behovet av konstnärlig forskning och för att söka argument för din förståelse av detta.

I Stockholms underjordiska värld finns dagvattentunnlar. De är dragna mycket djupt ner, under tunnelbana och ledningar. Där i underjorden arbetar ett antal män. En av dem har jag hört sjunga i ekande bergum. Susanne Björkman gjorde en fantastisk radiodokumentär 1996 som bl.a.innehöll intervjuer med dessa män, sjungandet och den ene mannens synpunkt att vi alla borde ta oss ner dit lite då och då för att uppleva stillheten och ögonblickets giltighet. Han lät mycket övertygande. Han fortsatte sjunga.

Jag brukar tänka på den där sjungande mannen lite då och då när jag tar mig fram i stadens kaotiska trängsel av människor, trafik, signaler, impulser och skrikande reklam. Kanske är underjorden för honom vad konsten är för mig? Det där med förhållandet

mellan det närvarande och det frånvarande. Det åtråvärda mellanrummet.

Alla ömtålig tankar om vad som skapar mening i livet såväl som i konsten lever vi med både du och jag. Den här boken är mitt sätt att också försöka uttala det och erbjuda orden till mötet.

Kanske är det också ett »bokslut«. När den här boken går i tryck har jag sökt den utlysta tjänsten som rektor för Danshögskolan. Det betyder att jag säger mig vara beredd att avstå en stor del av mitt konstnärliga rum för ett annat. Jag gör det för att jag vill använda mig och mina erfarenheter i den institution som ska ge förutsättningar för en ny generation att skapa sig en framtid inom danskonsten. Danshögskolan väljer kanske en helt annan chef. Det är många som sökt jobbet. För mig var det dock helt nödvändigt att arbeta mig igenom alla dessa tankar och ställningstaganden oavsett hur det blir med rektoratet.

E.L.D. är ett starkt forum för utveckling av ny koreografisk scenkonst. E.L.D. är mitt hem. I år är vi fyra koreografer som arbetar där, 25 dansare och många andra, både konstnärer och forskare. Det känns fantastiskt att ha fått vara med och bygga upp en så stark och obändigt livskraftig organisation. 2005 firar vi 20 år! Som professor på Danshögskolan har jag användning för alla mina tidigare erfarenheter och söker mig hungrigt mot nya. Jag upplever ett mycket positivt gensvar på det arbete jag hittills gjort, både från yrkeslivet och i de internationella forum där jag medverkar. Så går vi vidare i nya utmaningar med avstamp taget ur skilda fästen.

Koreograf kommer jag alltid att vara. Min identitet finns i dansen. Jag lever mina bilder, rörelser och tankar. Det är med den kreativa blicken och kärleken till dansens olika aktörer jag möter det pågående. Det kommande. Dig.

Efva Lilja

Koreograf och professor Efva Lilja är en stark och säregen röst i samtidskonsten. Hennes verk är djupt personligt präglade. Hennes estetik skiljer sig från det mesta och etablerar en dansens egen poetik. Med stark formkänsla och övertygande dramatik, visar hon vägen mot helt nya upplevelser av det fantastiskt märkliga i att vara människa.

Med en utvecklad arbetsmetodik bryts nya vägar. Hennes verk tränger igenom, förvånar och får människor att häpna inför helt nya upplevelser av vad dans kan vara. Det är vackert, fult, ibland både upphetsande och mycket njutbart. Mötet med hennes verk är tankeväckande genom många gånger oförglömliga händelser och bilder.

Med en bakgrund som dansare började hon koreografera och 1982 presenterades hennes första verk. Sedan dess har arbetet resulterat i verk för olika scenrum, site specifics, video, film och tv. Några av hennes mest uppmärksammade verk är de som producerats på uppdrag av stora konstinstitutioner som Centre Georges Pompidou i Paris 1994, Moderna Museet i Stockholm 2000 och 2003, Baltic Art Center i Visby 2001 samt för The Guggenheim Museum i Bilbao 2001. Efva Lilja har också skrivit flera uppmärksammade böcker om dans.

Genom åren har Efva Lilja mottagit ett flertal priser och utmärkelser för sin konstnärlig arbete. 2003 utsågs hon till professor i koreografi vid Danshögskolan i Stockholm och 2004 fick hon i uppdrag av den legendariske ryske regissören Anatoly Vasiliev, att etablera den moderna dansen vid hans nya teaterhus i Moskva.

E.L.D.

Sedan 1985 har E.L.D. varit hennes bas. Under 80-talet turnerade ensemblen i huvudsak nationellt i mycket uppmärksammade föreställningar och events. Ett nytänkande kring turné och arrangörsmodeller gav gruppen en stor och bred publik. Detta banade väg för många kommuners satsning på dans och kom på så sätt andra fria grupper till del. På 90-talet blev de internationella engagemangen allt fler och ensemblen utvecklades mot en ledande position i den nyskapande samtidsdansen.

Nu, efter tjugo års verksamhet, är E.L.D. fortfarande ledande när det gäller nyskapande arbetsformer inom danskonsten. Med ett nätverk av konstnärer och forskare från olika områden är verksamheten i ständig utveckling. I E.L.D. LAB ges det rum för process, fördjupade studier och forskning. Här bjuds också unga koreografer på arbetsmöjligheter i FORUM FÖR NY KOREOGRAFI och allmänheten bjuds in att ta del av det pågående i ÖM-kvällar. Insikter från LAB-verksamheten, förvaltas i E.L.D. EVENT där man producerar verk och site specifics för vitt skilda sammanhang runt om i världen.

På E.L.D. är dörren alltid öppen för den intresserade. Till lokalerna vid Odenplan i Stockholm kommer skolor på studiebesök, praktikanter, doktorander och andra nyfikna. Hit kommer unga dansare fulla av förväntan och äldre för att dela med sig av sin erfarenhet. E.L.D. är i dag ett viktigt forum för utveckling av ny koreografisk scenkonst. Vill du veta mer? Besök www.eld-p.se

Verk av koreograf Efva Lilja

HELENE	2004	En materialiserad dans i flip-boksformat. Dansare Helene Karabuda, foto Thomas Gidén, grafisk form Nina Ulmaja
Med ögat mitt i pannan	2004	2 dansare, originalmusik av Tommy Zwedberg, ljusdesign Mats Andreasson. Verket utgör en del av forskningsprojektet Rörelsen som kroppens minne. Speltid 35 minuter. Mellanstora scener och skolor.
Jag glömde Rickard	2004	11 dansare, originalmusik Tommy Zwedberg, ljusdesign Mats Andreasson. Ett verk för dansar utbildningens vårturne, Danshögskolan. Speltid 12 minuter.
Minnets	2004	solo, originalmusik av Tommy Zwedberg. Solot utgör en första studie i forskningsprojektet Rörelsen som kroppens minne, speltid 10 minuter. Alla typer av scenrum samt skolor.
ELDSTAD	2003	6 dansare, originalmusik Tommy Zwedberg, scenografi Bengt Larsson, ljusdesign Mats Andreasson, kostymdesign Malin Arnell, speltid 3x11 minuter. Beställningsverk för Moderna Museet i Stockholm. Ett verk för offentliga rum.
A DANCE on the Arctic ice En DANS på Arktis is TV produktion	2003	1 dansare, originalmusik Tommy Zwedberg, foto Thomas Pommier/Efva Lilja, bildregi Efva Lilja, redigering Jesper Ingerlund, speltid 8 minuter.
The Outmost White	2003	1 dansare, originalmusik Tommy Zwedberg, ljusdesign Ulf Englund, kostymdesign Malin Arnell, speltid 50 minuter. Stora och mellanstora scener. En presentation av forskningsprojektet Danskonst i fruset i landskap.
Märk Världen Site Specific	2002	2 dansare, 2 musiker, speltid 35 minuter. Beställningsverk för Smålands Musik och Teater för Högskolan i Jönköping och för Västra Skolan i Värnamo.

Drömmen Site specific	2002	11 dansare, 7 aktörer, 1 sångare, 36 musiker (Stockholms läns blåsarsymfoniker), 1 kapten, 1 bogserbåt, 1 kungspudel. Musikalisk ledning och ljudeffekter Tommy Zwedberg, speltid 21 minuter. Beställningsverk för invigningen av BoStad 02 i Hammarby Sjöstad, en iscensättning av Sickla kanal.
The Incredible You Du är så underbar	2001	6 dansare, 10 musiker (Ensemble Ars Nova), originalmusik James Clarke, ljusdesign Ulf Englund, speltid 35 min. Stora scener, skolor och offentligt, mellanstora scener. Du är så underbar ges till elektroakustisk musik: Rester av ord av Tommy Zwedberg.
Vanvett i den vardagliga idyllen Site specific	2001	6 dansare, 11 musiker, musik Dvorak, Messiaen, Martinsson m.fl. ljusdesign Ulf Englund, speltid 85 min. Ett beställningsverk för Musik i Sörmland och iscensättning av Nyköpingshus samt Åkers International.
The Illuminated Dream Aflame Site specific	2001	44 dansare, 16 sångare, originalmusik Kent Olofsson, scenograf eld- och vatteninstallationer Bengt Larsson, ljusdesign Mats Andreasson, kostym Efva Lilja, speltid 50 min. Ett beställningsverk för The Guggenheim Bilbao, Spanien
I förtröstan	2000	4 dansare, musik »Genom Vatten« Tommy Zwedberg, scenografi Efva Lilja, ljusdesign Mats Andreasson, kostymdesign Malin Arnell, speltid 10 min. Ett beställningsverk för Millesgården och invigningen av Absolut Art.
Du 6	2000	2 dansare, musik Tommy Zwedberg, speltid 10 min, ett beställningsverk för Nässjö poesifestival. Alla typer av scenrum.
A Gentle Cut Site specific	2000	6 dansare, scenrum Jene Highstein, slagverk Jonny Axelsson, ljusdesign Mats Andreasson, speltid 50 min, ett verk för Moderna Museet i Stockholm. 2001 utvecklat som site specific för invigningen av BAC Baltidc Art Center i Visby.

Byen Viso	1999	6 dansare, originalmusik Thorstein Hauksson, scenrum Jene Highstein, kostymdesign Malin Arnell, ljusdesign Mats Andreasson, libretto Pia Tafdrup. Speltid 85 min. exklusive paus. Stora scener.
Hon	1999	1 dansare, beställningsverk för tidskriften 90-tals höstturné, speltid 10 min. Alla typer av scenrum.
en DANS ur minnets bunker video	1999	dansvideo 5:30 min. kor/regi/scenografi/kostym Efva Lilja, originalmusik av Tommy Zwedberg, redigering/grafik Jesper Ingerlund, solist Hjalmar Blomqvist samt 11 övriga medverkande. Inspelad på Siaröfortet 1998.
Ur minnet. ett koncept		1–6 dansare. Ett föreställningskoncept där vi sammanställer delar ur repertoaren för specifika tillfällen och lokaliteter som t.ex för tidskriften 90-tals internationella poesifestival på Dramatens scen Elverket i Stockholm-98 eller för projektet Återvändarna, Stora Hotellet i Jönköping-99.
Minnesburar 4 Site specific	1998	5 dansare, poet Eva Runefelt, saxofonist Jörgen Pettersson, scenografi Efva Lilja, musik Klas Torstensson, ljusdesign Mats Andreasson, speltid 45 min. För E.L.D.s lokal.
Det Brinnande	1998	4 dansare, 24 barn, originalmusik av Marie Samuelsson för stråkkvartett, ljusdesign Mats Andreasson, speltid 40 min. I samarbete med Musik i Halland, ensemble Ginestra. Spelyta min. 8x10 m. Högstadiet, offentligt.
Dans ur minnets bunker Site specific	1998	6 dansare, originalmusik av och med Ivo Nilsson, Lars Amqvist, Jan Lewander och Jonny Axelsson, ljusdesign speltid 50 min. För Siaröfortet på Kyrkogårdsön, Stockholms skärgård.
Mareld Site specific	1998	6 dansare, 14 sångare, 14 aktörer, originalmusik Kent Olofsson, scenrum vatten och eld, Bengt Larsson, ljusdesign Mats Andreasson, kostym Efva Lilja, speltid 45 min. För Observatorielundens vattendamm i Stockholm. Beställningsverk för Stockholm Europas kulturhuvudstad 1998.

Beyond the pale	1998	4 dansare, originalmusik Kent Olofsson, scenrum och vatteninstallationer av Bengt Larsson, ljusdesign Mats Andreasson. Speltid 20 min. Stora och mellanstora scener samt högstadiet, gymnasiet, även alternativa scenrum.
De genomskinliga	1997	4 dansare, originalmusik Kent Olofsson, scenrum Richard Julin, vatteninstallationer Bengt Larsson, ljusdesign Mats Andreasson, kostym Malin Arnell, speltid 55 min. Stora scener och andra rum med min. 10x12m
Betray your sorrow Site specific	1997	2 dansare, scenografi vatten och luftinstallation. Bengt Larsson, ljusdesign Mats Andreasson, speltid 10–15 min. Beställningsverk för Stockholm Waterfoundations gala i Berwaldhallen i samarbete med Stockholm sinfonietta.
Minnesburar 3 Site specific	1997	1 dansare, poet Eva Runefelt, speltid 15 min. För den svenske ambassadörens residens i Bryssel.
Minnesburar 2 Site specific	1997	1 dansare, poet Eva Runefelt, speltid 40 min. För Kulturmagasinet i Sundsvall.
Den obrutna	1996	solo ur verket UR MÖRKRET som fått en egen form. Speltid 10 minuter. Alla typer av scener, även alternativa scenrum.
OM ... det andra	1996	4 dansare, 4 musiker (Stockholms Saxofonkvartett), originalmusik Tommy Zwedberg, ljusdesign Mats Andreasson. Speltid 30 minuter. Stora och mellanstora scener samt högstadiet, gymnasiet.
DU4	1996	2 dansare, speltid 10 minuter. Offentligt i vatten, snö, portabel bassäng. Lämplig även för högstadiet, gymnasiet, fritidsgården.
UR MÖRKRET	1996	10 dansare, 37 musiker (blåsare och slagverk), originalmusik Tommy Zwedberg, ljusdesign Mats Andreasson. Speltid 54 min. Stora scener. Utarbetad för E.L.D. och Stockholms blåsarsymfoniker i samarbete med Kungliga teaterns balett.

RESAN HEM video	1995	Pilotfilm producerad av EMPE Film för Svenska Filminstitutet. 4 dansare, originalmusik Tommy Zwedberg. Dansas under vatten. Speltid 5 min.
RESAN – i skuggan av Vasa Site specific	1995	5 dansare, 2 musiker, trumpet o. horn, originalmusik Tommy Zwedberg. Speltid 22 min. Ljusdesign Mats Andreasson. Dansas i luften mot en 26 m hög vägg. Ett verk för Vasamuseet, Stockholm.
HEM En föreställning om hemlängtan och förkroppsligad tid	1995	6 dansare, videobearbetning och datorgrafik Efva Lilja/ Twice a Man, originalmusik Twice a Man, speltid 21 minuter. Offentliga scenrum. Lämplig även för högstadiet, gymnasiet
KOD: ett bo	1995	6 dansare, musik Tommy Zwedberg, Genom vatten (1994) Speltid 10 minuter. Offentliga scenrum. Lämplig även för högstadiet, gymnasiet.
Minnesburar 1 Site specific	1995	7 dansare, poet Eva Runefelt, musik av Tommy Zwedberg, speltid 45 min. Ljus- och scenrum av Efva Lilja och Urban Skoglund. För galleri Forum i Stockholm.
HAN Site specific	1995	solo för en man, vatteninstallation av konstnären Tor Svae, del av projektet Odenplan (se nedan), speltid 10 min.
Odenplan, stadsförnyelse som kulturellt projekt Site specific	1994	6 dansare, 11 sångare, speltid 25 min. del av forskningsprojekt ansvarig Carla Werner.
DU1	1994	2 dansare, scenografisk installation Bengt Larsson. Speltid 10 min. I vatten.
DU2	1994	2 dansare, speltid 10 minuter. I jord.
DU3 Site specific	1994	2 dansare, speltid 10 minuter. I träd. DU-sviten 1–3 utarbetades för Wannås utställningens vernissage 1994.

BLICKEN	1994	6 dansare, originalmusik Tommy Zwedberg, speltid 21 min. Offentliga scenrum. Lämplig även för högstadiet/gymnasiet.
ENTRE NOS ESPACES / MELLAN VÅRA RUM	1994	7 dansare, scenografi Maurice Ducret, originalmusik Tommy Zwedberg. Ljusdesign Mats Andreasson. Speltid 53 min. Stora scener. Beställningsverk för Centre Georges Pompidou (stora scener) i Paris.
HOMESTEAD	1993	1 dansare, originalmusik Tommy Zwedberg, speltid 10 min.
AN UNFAITHFUL SONG IN THE WATER	1993	5 dansare, 10 manskörssångare, musikidé Efva Lilja och sångarna, speltid 25 min. Dansas i vatten.
AND THEY BOTH CAME	1992	2–7 dansare, originalmusik Tommy Zwedberg, speltid 20 min. Offentliga scenrum. Lämplig även för högstadiet, gymnasiet.
FUKT	1992	4 dansare, 2 trumpetare, improviserad musik. Speltid 20 min. Dansas i vatten. Lämplig även för högstadiet.
BRUNNEN	1992	6 dansare, scenografi och vatteninstallationer Bengt Larsson, originalmusik Bo Rydberg. Speltid 85 min. Stora scener.
VÄRNAMODANSEN	1992	4 dansare, musik Chuck Berry. Speltid 10 min. Dansrestauranger o. dyl.
FARA En dans för djupa vatten Site specific	1991	4 dansare, scenografi Bengt Larsson, speltid 25 min. Dansas i djupt vatten. Utarbetad för Stockholm Water Festival, framförd i Stockholms ström
RESPASS	1991	4 dansare, originalmusik Tommy Zwedberg, speltid 25 min. Offentliga scenrum, lämplig även för högstadiet, gymnasiet.

En tids rörelse... DANS BRÅK I MINNE At close quarters(BEN) ens ...eho...	1990	SVT 1, producent Måns Reutersvärd, 45 min. dokumentärt material samt originalkoreografi för TV, ingående verk: 2 dansare, originalmusik Tommy Zwedberg 4 dansare, originalmusik Tommy Zwedberg solo, idé Mats Bylund, originalmusik Tommy Zwedberg solo
BLÅST mot lager av det undermedvetna	1990	solo, scenbild (vatten ingår) och ljus av Bengt Larsson, speltid ca 50 min. Stora scener.
FAST	1990	6 dansare, speltid ca 15–20 min. Gärna utomhus i bassäng-er, fontäner, snö. Inomhus i simhallar osv.
ORDA ögats rum	1989	5 dansare, originalmusik Tommy Zwedberg, scenografi (vatten ingår) och ljus Bengt Larsson. Stora scener.
vattensolo (ur ORDA)	1989	1 dansare, speltid ca 6 min.
ensamma duon (ur ORDA)	1989	2–3 dansare, speltid ca 15 min. Gärna utomhus, lämplig för högstadiet.
VOLT	1988	4 dansare, speltid 20 min, utomhus, bassänger i snö, inomhus med videoinstallation. Lämplig även för högstadiet.
MÅLA	1988	4 dansare, speltid 40 min. Mindre scener och rum.
Föreställningssvit, SOLO UR VANAN: ORES	1987	speltid ca 60 min, ingående verk: solo, originalmusik Tommy Zwedberg, scenografi Hjördis Tegsell, speltid 10 min.
VANA SPRÅNG	1987	2 dansare, originalmusik Tommy Zwedberg, scenografi Hjördis Tegsell, speltid 20 min. Lämplig även för högstadiet.
ANA RAGE	1986	solo, scenografi Efva Lilja, speltid 20 min. Stora till små spelplatser.
...eho... (vem som än)	1985	solo (vatten ingår), speltid 10 min.

UTLÖGA	1986	6 dansare, originalmusik Tommy Zwedberg, scenografi Mette Stausland, speltid 60 min. Stora scener.
BRYTE	1985	4 dansare, speltid 20 min. Utomhus, alla miljöer, gärna snö och vatten.
TALK	1985	4 dansare, originalmusik Tommy Zwedberg, speltid 45 min. Mindre scener.
(i) SKUGGA	1983	3 dansare, scenografi Anders Widoff, speltid 45 min. Mindre scener.
OÚ	1982	solo, originalmusik Peter Schuback, speltid 60 min.
	1975–1979	koreografi för olika teatergrupper, elevföreställningar m.m.

Efva Lilja har också koreograferat för andra sammanhang, t ex

HUSET	1995	koreografi och regi till denna soloföreställning av och med Allan Edvall, Teater Brunnsgatan 4, Stockholm
Magic songs	1997	av R.M. Schafer för Orphei drängars vårturné Hyltebruk, Växjö, Jönköping, Göteborg, Stockholm och Uppsala. Dirigent Robert Sund
Mozart and Salieri	2000	koreografi i den ryske regissören Anatoly Vasilievs uppsättning av Pushkins drama Mozart och Salieri, Theatre school of Dramatic Art, Moskva, Ryssland
Festkonsert	2002	koreografi och regi, Sörmlands Sinfonietta, kör och operasolister för turné i Sörmland under januari 2002

Koreografi av 658 10-åringar i iscensättning av miljömärkningen Svanens logotype, för video-produktion. Iscensättningen noterades som världsrekord i kategori: iscensättning av logotype av Guinness Rekordbok 10 maj 2000.

Texter av koreograf Efva Lilja

- HELENE** Flip-bok med citat utgiven av E.L.D. september 2004
- Ett brev, tankar om danskonst** Tidskriften Barn & Kultur, bibliotekstjänst 2004
- En konstnärs tankar om forskning** Konsthögskolan i Oslo årsbok 2004
- Danskonst i fruset landskap** Bok utgiven av E.L.D. januari 2003
- Words on DANCE** Bok utgiven av E.L.D. januari 2003
- Danskonst i språkets utmarker** Bok utgiven av E.L.D. juni 2000
- I verklighetens blå ljus** Rörelse, bok utgiven av Konst och Kulturavdelningen, Jönköpings Läns Landsting 2000
- World Theatre Day Message** International Organisation of Cultural Relations, Mumbai Indien, mars 1999
- Dance in the borderline** Courage and Strength, internationell utgåva av bok som tidigare utkommit på svenska, Rädda Barnen 1999
- Om DANS eller vanvett i den vardagliga idyllen** Chora, skriftserie för dansforskning och konstnärligt utvecklingsarbete nr 2, Forskning i rörelse, Carlssons förlag, april 1999
- Danskonst i gränsland** Styrka och mod, Om barns skapande, bok utgiven av Rädda Barnen mars 1998
- Ett skepp kommer lastat** Atalante nr 6–7
- Dansen avkräver mörkret ett svar** Göteborgs-Posten, kultursidan, juli 1995
- Att resa genom kaos. Mötet.** Kulturen – möten och mödor. Red. Holger Värnlund. Bok utgiven på Carlssons förlag, juni 1995
- Om danskonst i språkets utmarker** Program till HEM januari 1995
- Hem** Park – Ett idéprojekt om innerstadsparkernas framtida betydelse, användning och utformning, juni 1994
- Voyager à travers le chaos** Le Magazine, säsongstidning för Centre Georges Pompidou, Paris. Januari–mars 1994
- Ett fredat rum** Fylkingen. Jubileumsskrift oktober 1993
- Om risken att förbli stående** Danstidningen februari 1992
- Om det där med att göra dans ...** Unga Atalante dec/jan 1991/1992
- Nödvändighetens obändiga vilja** (utdrag) Örebro Teatertidning nr 17

- Svensk dans fryses ut** Dagens Nyheter debattartikel 1 oktober 1990
- Nödvändighetens obändiga vilja** Dansmuseets årsbok 1989
- Att vara dans** Danscentrums katalog 1989
- Språk utan ord** Dagens Nyheter kultursidan 2 april 1989
- VARA I VANAN** med text om dans, arbete, poesi och saga. Gruppens repertoarkatalog 1986
- ...en tids rörelse ...**, diktsvit av Efva Lilja, foto Olof Thiel Kalejdoskop förlag 1985
- Reseberättelser från USA, Frankrike och Norge** Publicerat i lokalpress 1980–1982
- »Balett på Stockholmsoperan«, recension Accent april 1980

Förteckning över presenterade papers vid konferenser om dansforskning

- Det Outsägliga – om lust, äckel, förväntan och annat som skapar mening i livet** Rörelse – kropp – gestaltning, Umeå universitet 15–17 oktober 2004. Key note speaker.
- Movement as the Memory of the Body** Dance Heritage: Crossing Academia and Physicality, NOFOD/Island University of Education 15–18 april 2004.
- Working Towards Clarification of Intension in Choreography** Specs'n Art, Mediterranean Contemporary Dance Platform/City University Athens, Kreta 15–17 april 2004. Key note speaker.
- On DANCE or The Madness in The Every Day Idyll** Pulses and Impulses for dance in the community, Universidade Tééchnica de Lisboa, 23–26 oktober 2003.
- ETHICS AND POLITICS EMBODIED IN DANCE** International Dance Conference The Theatre Academy of Finland 9–12 december 2004. Key note speaker: Dance – For better, For Worse. Movement as The Memory of The Body (paper).

Den här boken har möjliggjorts genom många människors stöd och engagemang. Jag vill tacka mina medarbetare på E.L.D. och Danshögskolan, min dotter Mina för hennes stöd i tvivlande stunder och Malcolm för konstruktiv kritik. Jag vill tacka Nina för arbetet med bokens form, Moona för alla bilder, Frank för en alltid lika fantastisk översättning, Bosse som ordnar bra pris på tryck och alla mina andra förstående vänner som ständigt ser mig försvinna in i arbetet. Tack också till Danshögskolans nämnd för konstnärligt utvecklingsarbete som givit bidragit till tryckkostnaderna.

Efva Lilja

E L D

© Efva Lilja

Översättning Frank Perry

Foto Moona Björklund

Grafisk form Nina Ulmaja

Tryck Katarinetryck 2004

ISBN 91-974522-3-8